

NYTT LYS PÅ 1940

I denne 8. artikkel i Aktuelle sære forteller Sverre Hartmann om hvordan forsvarssjefen, general Ruge, foretok sin henvendelse til den tyske overkommando med tilbud om kapitulasjon på diplomatisk vei via det svenske utenrikdepartement. Utspillet skjedde den 8. juni 1940. Som det også uttrykkelig fremgår av tolv telegrammer til Norges legasjon i Stockholm, handlet general Ruge etter oppdrag av konge og regjering, som hadde gitt ham ordre om å innstille fiendtlighetene. Allerede denne henvendelse gjennom diplomatiske kanaler og med den tyske overkommando i Oslo som adressat, taler sitt tydelige språk om rekkevidden av den ensidige norske erklæring om innstilling av fiendtlighetene.

Av ikke liten interesse er det forslag som general Ruge fremla gjennom sin befullmektigede under forhandlingene med general Dietl på Bjørnefjell. Han foreslo i en tilleggsinstruks å bevare Finnmark under norsk kontroll med demarkasjonslinje til Troms fylke, og med anledning til å holde mulighetene for import og eksport åpne. Men dette alternativ hadde ikke liten sjanse til å bli godkjent av tyskerne som regjeringens forslag av 3. juni om et selvstendig Nord-Norge med demarkasjonslinje under svensk kontroll.

En sammenligning med riksrådsforhandlingene i Oslo er egnet til å skape et dypere perspektiv på hendelsesutviklingen i Nord-Norge etter kapitulasjonen. Sverre Hartmann tar til slutt opp den tyske transitten gjennom Sverige i lys av det nye kildemateriale. Vi skal ikke lenger ha så lett for å kritisere den svenske holdning når vår eget forsvars øverste ledelse anså det nødvendig å få tyskerne til å overta det militære vakthold av hensyn til en mulig fare fra øst, ja til og med innstilte seg på (hvert) fall et begrenset militært samarbeid for å verne tre militære og iltterhetspolitiske interesser i første rekke i Finnmark.

RUGE

Konge og regjering har forlatt landet og har gitt meg ordre om å innstille fiendtlighetene. De kan i dag klokken 20 underrette den tyske legasjon, Stockholm, om at jeg har fått ordre om å innstille fiendtlighetene og ønsker å komme i forbindelse med den tyske overkommando, Oslo, med sikte på forhandling.

Dette telegram sendte forsvarssjefen, general Ruge, den 8. juni 1940 til den norske sendemann i Stockholm, etter at fristen for tysk svar på det norske forslag om en løsning med demarkasjonslinje var utløpt. Ifølge de offisielle svenske dokumenter hadde den norske sendemann, minister Wollebæk, oppsøkt det svenske utenrikdepartement som kl. 20.35 overbrakte Ruges meddelelse om innstilling av fiendtlighetene til den tyske chargé d'affaires, prinsen av Wied.

Hvordan man på tysk militært hold kom til å oppfatte general Ruges henvendelse gjennom diplomatiske kanaler, fremgår på en interessant måte av oberst Munthe-Kaas' bok om Narvikavsnittet 1940 s. 214: I sin krigsrapport på vegne av II/IR 16 skriver Munthe-Kaas: « — — — Mens de to bataljoner av Troms infanteriregiment traff sine forberedelser for tilbaketrekkingen, kom det 9. juni kl. 0800 to parlamentærer fra en av den nevnte gruppes (Gruppe Windisch) bataljoner til II/IR 16's Ko med den underretning at Kong Haakon og Den norske Regjering hadde kapitulert og befalt at all kamp mot de tyske tropper straks skulle opphøre. . .

Dette er det grunn til å registrere fordi det korresponderer med general Ruges telegrafiske henvendelse via Stockholmlegasjonen den 8. juni, der han meddelte at Konge og regjering hadde forlatt landet og hadde gitt ham befaling om å innstille fiendtlighetene. Det var slik tyskerne måtte oppfatte dette. Og det er selvfølgelig folkerettslig sett — av hensyn til bedømmelsen av hvilket forhold som ble etablert til okkupasjonsmakten — av interesse å måtte konstatere at det skjedde en ensidig norsk henvendelse på diplomatisk vei fra den norske forsvarssjef etter regjeringens ordre. Det er vanskelig å se at general Ruge har ment noe annet enn det han faktisk sa gjennom sin utvetydige formulering. Og det er for tolkingen av dette norske budskap om innstilling av fiendtlighetene av betydning at utspillet ikke skjedde overfor den umiddelbare militære tyske sjef og motstander i Nord-Norge, general Dietl, eller noen av hans underordnede, men

102768

8.

OG SVENSKETRANSITTEN

på diplomatisk vei via tredje makt til selve overkommando. Man behøver i og for seg ikke å legge avgjørende vekt på at meddelelsen skjedde på diplomatisk vei, det er tilstrekkelig å peke på hvordan henvendelsen skjedde til den tyske militære toppinstans i Norge. Allerede dette viser hvordan kapitulasjonen i juni også i utgangspunktet atskiller seg fra tidligere lokale kapitulasjoner. Selv om man skulle ville holde åpent et visst spillerom for tvil vedrørende motivet for å benytte diplomatiske kanaler, f. eks. ønsket om å nå sikkert frem eller å vinne tid, må man fremdeles fastholde at en lokal kapitulasjon forholdsvis enkelt hadde kunnet la seg formidle gjennom de lokale tyske ledd. Dessuten er selve formuleringen av henvendelsen fra Ruge utvetydig. Dermed bør man kunne fastslå at den faktiske krigstilstand ble opphevet i og med den ensidige norske meddelelse til fienden via nøytral tredje makt, og at denne opphevelse av den faktiske krigstilstand i forpliktende former ble låst fast for den annen verdenskrigs varighet gjennom Trondheimsavtalens hovedbestemmelse, dens § 1.

Dermed har man en overordentlig viktig bakgrunn for bedømmelsen av general Ruges initiativ og sen av general Ruges initiativ og handlemåte etter at selve kapitulasjonsforhandlingene var avviklet.

Utgangspunktet for det som synes å være general Ruges personlige sikkerhetspolitiske og militære linje kan det være naturlig å knytte til to forhold, dels hans oppfatning av regjeringens intensjoner da den ba ham bli med til Storbritannia, dels hans forslag om å bevare Finnmark på norske hender med demarkasjonslinje mellom Finnmark og Troms fylke.

I sine nedtegnelser skriver den tidligere sjef for etterretningsavdelingen ved Forsvarets Overkommando, oberstløytnant Harald Wrede Holm:

«Den 6. juni sent på kvelden fikk vi beskjed om å vente på generalen som var i Tromsø. Han kom litt før midnatt sammen med oberst Strugstad som var kommet gjennom Sverige. Generalen meldte oss foreløpig hemmelig at de allierte hadde sett seg nødt til å trekke alle sine stridskrefter bort fra Norge. . . General Ruge skulle bli med og være sjef for de norske tropper som ville bli organisert i England, vesentlig ved hjelp av de hvalfangere — et par tusen mann — som var der. En av grunnene for dette var at Kongen etter grunnloven ikke måtte

oppholde seg mer enn 6 måneder av gangen utenfor landet uten når han var i felten. Ved at general Ruge ble med og organiserte disse tropper ville Kongen kunne si-se å være i felt. Et begrenset tall offiserer kunne bli med, og generalen ønsket at en del av overkommandoens offiserer skulle bli med ham, men helt frivillig. Vi skulle tenke over saken til neste morgen.

Vi syntes det var uholdig om Kommanderende General forlot landet. Det kunne gjøre et uheldig inntrykk i store deler av folket om hærens og forsvarsets overstkommanderende reiste fra

troppene. Jeg for min del følte det også som det ville være en flukt. Og den del av begrunnelsen at Kongen derved kunne regnes å være i felten, syntes jeg var svak. Vi hadde jo allerede en general i England — Steffens — og det måtte være tilstrekkelig for den styrke det kunne bli tale om å sette opp. Senere kom vi nok til å få en annen oppfatning.

Men alle var enig om at general Ruge burde bli i landet. Neste morgen, 7. juni, spiste vi frokost klokken 1/7 og etter frokosten ble alle offiserene samlet på generalens kontor. Oberst Hansson frem-

holdt vårt syn på saken og generalen var enig i vårt resonnement. Resultatet ble at generalen sammen med oberst Hansson og Strugstad og redaktør Gotås reiste til Tromsø for å få regjeringens samtykke til å bli i landet.

Denne redegjørelsen fra vedkommende avdelingssjef i Ruges stab er meget interessant, og forteller kanskje noe mindre inngående og detaljert enn ønskelig kunne være, om hvordan general Ruge kom til å endre standpunkt. En korleksjon må gjøres. I Wrede Holms erindringer er hendelsesforløpet forlagt til natten mellom 6. og 7. juni. Det har åpenbart vært et døgn tidligere. For det var i regjeringskonferansen den 6. juni general Ruge fikk endret avgjørelsen og fikk lov til å bli tilbake og lede kapitulasjonen.

Det siterte avsnitt fra Wrede Holms erindringer bør sammenholdes med hva general Ruge uttalte som vitne under bevisopptagelse i anledning begjæring om gjenopptagelse i straffesak mot Ragnar Skancke den 25. november 1947:

«Vi hadde den norske regjeringens ordre til kapitulasjon. Det var på det rene at man skulle kapitulere når Kongen og Regjeringen var ute av landet, og når de militære styrker hadde dekket alliertes innlastning. Regjeringer var en del plaget av Grunnlovens bestemmelse om at Kongen ikke kan forlate landet utover en viss tid uten å være i felten. I den anledning skulle han så vidt mulig ha væpnede styrker med seg. Det som da lettest kunne følge ham var den del av Sjøforsvaret som var for hånden og det flypersoneell som kunne skaffes til veie. Regjeringen ønsket dessuten at det skulle sendes med en bataljon av hæren, men v. forklarte at dette var umulig, hvis det skulle la seg gjøre å dekke de allierte styrkers innlastning».

Sett på bakgrunn av at det tidligere var bestemt at Forsvarssjefen skulle bli med til Storbritannia, at han selv hadde vært enig og at det til og med hadde vært på tale å utnevne ham til medlem av regjeringen, som forsvarsminister, vil det alltid knytte seg noen uklarerhet til hvorfor general Ruge allikevel valgte å bli tilbake. Det er grunn til å tro at han følte seg mindre foranlediget

Den 12. juni, to dager etter at Forsvarets Overkommando hadde kapitulert på vegne av den samlede norske stridsmakt, avla general Dietl et besøk i hovedkvarteret for Forsvarets Overkommando på Nordmo. Dagen etter sendte general Ruge ham dette brevet, gjengitt i faksimile.

Herr General Dietl

Ich möchte Ihnen gerne

Sagen das ich dankbar bin für die persönliche Besuche die Sie mir gestattet haben

In dieser für uns schweren

Zeit hat das Soldatenkorps Finnmark das Sie durch Ihren Besuche gezeigt haben mir zum Herz gegangen

12/6 40 Ihr ergebener

Otto Ruge

HERR GENERAL DIETL

Jeg vil gjerne få si Dem at jeg er takknemlig for det personlige besøk De avla hos meg.

I denne for oss så vanskelige tid gikk den soldatiske finfølelse som De viste gjennom dette Deres besøk meg til hjertet. Deres hengivne

13/6—40

Otto Ruge.